

Микола ФЕДУРУЦ,

кандидат педагогічних наук, директор

Тернопільський академічний ліцей

«Українська гімназія» ім. І. Франка

Тернопільської міської ради (м. Тернопіль)

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

В умовах інформаційного суспільства і швидкого розвитку технологій ключовими якостями особистості стають здатності до самостійного пошуку інформації, критичного мислення, аналізу даних та прийняття обґрунтованих рішень. Тому важливою складовою освітнього процесу є підготовка учнів до активної участі в науковій і дослідницькій діяльності.

Сучасний ринок праці потребує фахівців, які володіють навичками дослідницької діяльності, здатних адаптуватися до нових умов і знаходити творчі підходи до вирішення проблем. У умовах швидких технологічних змін та глобалізації суспільства все більше зростає значення саме дослідницької компетентності, оскільки вона забезпечує здатність особистості вчитися протягом усього життя, адаптуватися до нових професійних вимог і викликів.

Проблема формування дослідницької компетентності набуває ще більшої актуальності у зв'язку з необхідністю розвитку наукового потенціалу країни та підготовки молодого покоління до участі в інноваційній діяльності. Важливо, щоб старшокласники не лише отримували знання, а й розвивали вміння їх застосовувати на практиці, формували навички проведення досліджень та обґрунтування своїх висновків. Це сприятиме підвищенню рівня підготовки майбутніх фахівців, здатних до самостійної роботи та впровадження інновацій у різних сферах науки і техніки.

Важливість формування дослідницької компетентності закріплена у нормативно-правових актах. Зокрема, у Законі «Про освіту» підкреслюється, що державна освітня політика будується та реалізується на основі наукових досліджень; серед основних принципів освітньої діяльності виділяються науковий підхід до освіти та її інтеграція в міжнародний освітній і науковий простір [1].

Дослідницьку компетентність визначаємо як здатність особистості самостійно формулювати проблему, планувати дослідження, збирати й аналізувати дані, а також робити висновки на основі отриманих результатів. Вона охоплює не тільки практичні навички, а й знання методології наукових досліджень, розвиток критичного мислення, вміння працювати з інформацією та обґрунтовувати свої ідеї.

Дослідники Л. Удомпонг, Д. Трайвіціткхун та С. Вонгваніч вважають, що дослідницька компетентність є важливим аспектом особистості, що відкриває нові знання та інновації, а також допомагає вирішувати системні проблеми [5].

П. Нечипуренко аналізує дослідницьку компетентність з різних важливих аспектів. По-перше, як складне особистісне утворення, яке включає знання та навички, необхідні для організації та проведення дослідницької діяльності. По-друге, як інтегральне явище: дослідницьку компетентність можна аналізувати в межах конкретної предметної області, міждисциплінарно та на загальній методологічній основі. На думку вченого, найвищий рівень розвитку дослідницької компетентності досягається через самостійну творчу дослідницьку діяльність [3].

У Тернопільському академічному ліцеї «Українська гімназія» ім. І. Франка важливим аспектом загальноосвітньої підготовки є засвоєння старшокласниками принципів наукової організації розумової праці та активне залучення кожного з них до практики наукової творчості. Створенню атмосфери наукового пошуку в ліцеї сприяє діяльність наукового товариства «До глибин», яке забезпечує ефективну організацію роботи та надає можливість для вільного вибору видів і методів самостійної творчої діяльності. Важливою складовою діяльності наукового товариства є обов'язкова організація дослідницької діяльності, для якої в навчальному плані та плані позаурочної роботи відводиться спеціальний час.

Важливе значення має введення до навчального плану ліцею спецкурсу «Основи наукових досліджень», зміст якого передбачає організацію пошуко-дослідницької роботи учнів і має на меті формування творчої особистості, яка володіє базовими навичками самостійної науково-пошукової та науково-дослідницької роботи. Завданнями курсу є оволодіння методологією наукового пізнання, що передбачає навчання

учнів виділяти актуальні наукові проблеми, правильно формулювати науково-понятійний апарат (актуальність, тема, об'єкт, предмет, мета, завдання, гіпотеза, методи, джерельна база), грамотно застосовувати методи наукового дослідження, формувати навички пошуку та обробки інформації, роботи з науковою літературою та довідниками, а також оформлення бібліографії відповідно до єдиних вимог ДСТУ. Крім того, учні повинні навчитися аналізувати зібрані матеріали, робити узагальнюючі висновки та чітко структурувати науково-дослідницьку роботу відповідно до встановлених вимог [2].

У результаті вивчення спецкурсу «Основи наукових досліджень» учні отримують знання про основні ознаки наукового стилю та його підстилів, а також про гігієну розумової праці, методи проведення наукових досліджень, етапи наукового пошуку і особливості оформлення його результатів. У них формуються вміння презентувати наукові доповіді, активно брати участь у наукових дискусіях, писати наукові реферати та статті, складати тези та конспекти наукових статей, працювати з довідковою літературою, користуватися каталогами та картотеками, а також визначати актуальні наукові проблеми для власних досліджень [4].

Зазначимо, що успішність пошуково-дослідницької діяльності старшокласників залежить не лише від їхнього рівня знань та вмінь з предмета, але й від мотиваційних, інтелектуальних і вольових компонентів, а також рівня інтересів і схильностей учнів у поєднанні з їхньою високою працездатністю. Для ефективного формування дослідницької компетентності старшокласників необхідно створити відповідні педагогічні умови, серед яких: урахування індивідуальних особливостей учнів, їхніх інтересів та здібностей, підтримка їхніх ініціатив у дослідницькій діяльності; активне навчання – залучення учнів до практичних занять, дискусій, проєктної діяльності, дослідницьких експериментів; використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для пошуку, обробки та представлення наукової інформації, а також для співпраці з іншими учасниками дослідницьких проєктів; застосування міждисциплінарних знань у наукових дослідженнях.

Підготовка старшокласників ліцею до науково-дослідницької діяльності є важливою складовою їхнього навчання та передбачає кілька етапів. У другому семестрі десятикласники починають вивчати курс

«Основи наукових досліджень» та визначають об'єкт і тему своєї наукової роботи. У першому семестрі учні одинадцятого класу переходять до етапу співпраці з науковими керівниками, які виконують роль консультантів і безпосередніх помічників. Науковими консультантами ліцеїстів, як правило, є науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти міста Тернополя. Цей процес є тривалим і не обмежується лише написанням наукової роботи, оскільки ліцеїсти беруть активну участь у щорічній загальноліцейній науково-практичній конференції, за результатами якої визначаються учасники II (обласного) етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України. Також ліцеїсти є учасниками міжнародних і всеукраїнських конференцій, різноманітних конкурсах, зокрема міського наукового марафону "Step Up", де демонструють результати своїх наукових досліджень.

Наукова робота, виконана учнем, безумовно, є свідченням його серйозної самостійної творчої діяльності під керівництвом досвідченого наставника. Під час написання цієї роботи учень отримує можливість не лише закріпити, а й розширити та систематизувати знання, здобуті в процесі вивчення різних предметів. Цей досвід сприяє глибшому освоєнню теми дослідження, дозволяє вивчати матеріал більш детально, а також розвиває критичне мислення та аналітичні навички. Крім того, цей процес формує в учня перший практичний досвід наукової діяльності, що стане важливим етапом у його подальшій академічній та професійній кар'єрі.

Таким чином, формування дослідницької компетентності старшокласників є складним і багатограним процесом, що вимагає системного підходу. Курс «Основи наукових досліджень» виконує роль важливого інструмента, який сприяє розвитку всебічно розвинутої особистості, готової до життя в сучасному інформаційному суспільстві. Він не лише передає учням знання про науковий метод, але й розвиває в них ключові компетентності XXI століття, такі як критичне мислення, креативність та здатність до співпраці.

Список використаних джерел:

1. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

2. Ковальська А., Слободянюк Л. Дослідницька діяльність ліцеїстів як засіб активізації пізнавальної самостійності в умовах профільного навчання. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2013. № 1. С. 67–71.
3. Нечипуренко П. П. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб формування дослідницьких компетентностей старшокласників у профільному навчанні хімії: автореф. дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.10. Кривий Ріг, 2017. 24 с.
4. Основи наукових досліджень: робочий зошит / Поліхун Н. І., Постова К. Г., Онопченко Г. В., Онопченко О. В. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 72 с.
5. Udompong, L., Traiwicitkhun, D. & Wongwanich, S. Causal model of research competency via scientific literacy of teacher and student. *Procedia-Sosial and Behavioral Science*. 2014. 116, P. 1581–1586.